Adina Dragomirescu

NOTĂ ASUPRA CONCEPTULUI DE *ALAUTEMIE CONFIXAL-SUFIXALĂ INCLUSIVĂ* LA MARCU GABINSCHI

Marcu Gabinschi este cercetător la Institutul de Lingvistică din Chişinău, specialist în lingvistică generală, balcanică şi romanică, autor a numeroase studii despre limba română[1], dintre care multe (începând din 1976 şi terminând cu preocupările sale cele mai recente) privesc *alautemia confixal-sufixală* şi alte fenomene conexe, pe care le vom prezenta în continuare.

Făcând abstracţie de terminologia structuralistă destul de greoaie pe care autorul o foloseşte în descriere, fenomenul *alautemiei* este interesant pentru că oferă posibile explicaţii pentru probleme controversate ale gramaticii româneşti: delimitarea clasei articolului şi a clasei numeralului, structura formelor de genitiv, structura formelor numeralului ordinal, structura infinitivului.

1. Ce este *alautemia*?

Pentru a-şi contura teoria, autorul explică şi aplică pentru limba română câteva noţiuni.

Confixul (noţiune consacrată în descrierea unor limbi precum georgiana) reprezintă „un morf(em) constând dintr-un element antetematic şi unul posttematic, fiecare implicând pe unul dintr-o serie finită a celor opuse, amândouă inseparabile de temă prin ceva acordat, cel puţin unul fiind contiguu cu ea (adică inseparabil de ea printr-un număr infinit de elemente)" (Gabinschi, 2005: 31), sau mai simplu, „un singur morf(em) afixal împărţit în două de temă, pe lângă care cele două părţi

[1] În acest articol, avem în vedere următoarele studii: *Ce este* lui *din* (a) lui Ion?, în „Revista de lingvistică şi ştiinţă literară", 1997, nr. 1, p. 58−66; *Conjugarea obiectivală şi cazurile de manifestare posesivă a ei în româneşte*, în „Buletinul Institutului de Lingvistică (Chişinău)", I, 2003a, nr. 1, p. 61−62; *Unele comentarii privind confixele genitival şi ordinal din limba română*, în „Buletinul Institutului de Lingvistică (Chişinău)", I, 2003b, nr. 1, p. 62−65; *Contribuţii la definirea general-lingvistică a articolului ca exponent categorial*, în *Omagiu profesorului şi omului de ştiinţă Vladimir Zagaevschi la 70 de ani,* Chişinău, CEP USM, 2003c, p. 280−285; *Alte contribuţii la identificarea articolelor din limba română (Iarăşi despre elementele* al, a, ai, ale *şi* al... lea, a...a), în *Omagiu profesorului şi omului de ştiinţă Anatol Ciobanu la 70 de ani*, Chişinău, CEP USM, 2004a, p. 379−385; *Numeralul şi adjectivul − o clasă de cuvinte sau două? Abordare general-lingvistică*, în „Revista de lingvistică şi ştiinţă literară", 2004b, nr. 1–3, p. 44−50; *Alautemia inclusivă confixal-sufixală − o trăsătură globală a limbii române*, în „Limba română", XV, nr. 10, Chişinău, 2005, p. 31−41; *Паравербальность и ее выражение в албанском языке*, în „Современная албанистика: достижения и перспективы", Sankt-Petersburg, 2007, p. 34−37.

BDD-A630 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:28 UTC)

exprimă sensul dat numai şi numai împreună (adică fără un sens propriu al fiecăruia)" (Gabinschi, 2005: 32). Exemplele date de autor − verbe provenite de la adjective − ilustrează situaţii de sinonimie între confix (*a* ***în****lesn****i,*** *a* ***în****drept****a***) şi sufix (*a uşur****a,*** *a strâmb****a***). Confixele pot fi de două feluri: **confixe alomorfice** şi **confixe extraalomorfice**.

Confixul alomorfic (alomorf al sufixului) este definit după formula **a/Tp**, ceea ce înseamnă că „dacă morfoelementul **p** postupus temei **T** exprimă în unele tipuri de contexte un anume sens, iar în alte tipuri de contexte ia în mod automat morfoelementul antepus **a** (devenind deci **aTp**), apoi aceste **p** şi **a...p** sunt alomorfe poziţionale, respectiv sufixal şi confixal, ale unuia şi aceluiaşi morfem din **a/Tp**" (Gabinschi 2005: 34−35). Confixele alomorfice ilustrează structura genitivului, care poate apărea atât sub forma *omu****lui*** (Tp), cât şi ***a*** *omu****lui*** (aTp), precum şi structura infinitivului, care poate apărea atât sub forma *fac****e*** (Tp), cât şi sub forma ***a*** *fac****e*** (aTp).

Autemele sunt formele care pot apărea singure în enunţ, deci formele confixale de tipul **aTp** (− *A cui e casa?/* − ***A vecinului.***; ***A învăţa!***).

Anautemele sunt formele care nu pot funcţiona autonom, adică cele sufixale, de tipul **Tp** (*omului, face*).

Autemizatorul este elementul care deosebeşte autemul de anautem, adică, în ambelele situaţii analizate, fonemul *a*.

Alautemia, termen format după modelul lui alofonie şi alomorfie, reprezintă posibilitatea de alternare a autemului cu anautemul, adică a formei cu *a* şi a celei fără *a*. Alautemia este **inclusivă** pentru că „în ambele cazuri examinate anautemul e inclus ca secvenţă lineară în autem" (Gabinschi, 2005: 35). Alautemia este *o trăsătură globală a limbii române* pentru că afectează cele două clase deschise de cuvinte, substantivul (prin formele de genitiv) şi verbul (prin formele de infinitiv), şi este *o trăsătură originală a limbii române*, fenomenul nefiind cunoscut în alte limbi.

Confixul extraalomorfic se deosebeşte de confixul alomorfic prin faptul că nu are drept alomorf un sufix (Gabinschi 2005: 32; 2003b: 62). Se poate identifica în structura adverbelor de tipul ***de-a*** *buşi****lea,*** ***de-a*** *bine****lea,*** ***de-a****-ndărăte****lea*** etc., precum şi în structura ordinalelor: ***al*** *doi****lea,*** ***a*** *dou****a,*** ***al*** *cinci sute douăzeci şi doi****lea.***

2. Cum se aplică aceste concepte la interpretarea faptelor de limbă?

Gabinschi (2005: 36) consideră că introducerea conceptului de *alautemie confixal-sufixală* ar rezolva pe deplin problema falselor articole (*al* din structura genitivului şi a ordinalului) şi a falselor prepoziţii (*a* din structura infinitivului) din limba română. Prezentarea acestor situaţii este însoţită de comentariul interesant

BDD-A630 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:28 UTC)

(dacă se trece peste limbajul foarte tehnic) al altor situații de interpretare litigioasă din gramatica limbii române.

2.1. Problema „articolului genitival” este tratată amănunțit de Gabinschi în două dintre studiile pe care le-am avut în vedere (2003c, 2004a). Autorul consideră ca fiind justă teza conform căreia articolul este exponentul categoriei determinării. O categorie gramaticală este „indiciul de opunere reciprocă a două sau mai multe morfocomplexe” (Gabinschi, 2003c: 281). În acest caz, cele două morfocomplexe sunt (Gabinschi, 2003c: 282): **sensul hotărât** („demonstrativitatea nondistanțială care cuprinde şi sensul generalizat”), redat prin articolul hotărât (*cas**a***) şi **sensul nehotărât** („cel ce i se opune lui la aceiaşi purtători, la care cele două sensuri nu se pot exprima totodată”), redat prin articolul nehotărât care, uneori, poate avea şi valoare generică (***o** casă*). Soluția propusă este simplă: *al* de la genitiv şi *al* de la ordinal nu au nimic a face cu articolul, pentru că nu exprimă distincția hotărât − nehotărât (Gabinschi, 2003b: 62).

2.2. Problema „articolului hotărât proclitic *lui*” este dezbătută de Gabinschi în studiul din 1997. Autorul contestă apartenența elementului *lui* din structurile de tipul *(a)* ***lui** Ion* la clasa articolului pe baza aceluiaşi principiu: nu realizează nicio opoziție în cadrul categoriei determinării. Tratarea „articolului hotărât proclitic” îi permite autorului să reia problema delimitării clasei articolului, al cărei etalon este articolul substantival hotărât. Concluziile la care ajunge sunt:

− *-lui* postpus este o formă oblică a articolului hotărât;

− statutul de articol este uşor de recunoscut pentru formele *un* şi *o*, atunci când nu se opun unui numeral şi când la plural nu le corespund formele *unii, unele*;

− *nişte* este recunoscut ca articol doar atunci când se opune unei forme de singular (în *nişte oameni,* nu şi în *nişte făină*); autorul aduce un argument suplimentar pentru încadrarea lui *nişte* în clasa articolului[2]: spre deosebire de *unul, una*, *nişte* nu poate apărea singur;

− *cel* este articol în situațiile în care a pierdut legătura cu demonstrativul, deci în care nu mai exprimă ideea de „distanță”[3] − în structura *băiatul mare şi **cel** mic*, *cel* are aceeaşi valoare ca şi *-ul* din *omul*.

După ce enumeră opt trăsături ale articolului, întemeiate pe fapte din mai multe limbi (albaneză, macedoneană, bască), autorul ajunge la concluzia că există

[2] Soluția separării celor două valori ale lui *nişte* − articol (*nişte oameni*) vs adjectiv cu rol de cuantificare (*nişte peşte*) este adoptată şi de noua gramatică a Academiei (*Gramatica limbii române,* Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005). Calitatea de articol a lui *nişte* (determinant slab, omisibil în unele situații) este însă contestată de studii mai recente de orientare generativă − vezi Camelia Stan, *„Articolul” nişte*, în Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Limba română − stadiul actual al cercetării,* Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti, 2007, p. 199−205.

[3] Vezi *supra* definiția *sensului hotărât*.

BDD-A630 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:28 UTC)

două trăsături fundamentale ale articolului hotărât: (a) reducerea fostului pronume demonstrativ la elemente mai scurte, de cele mai multe ori monosilabice, la nominativ, forme atone şi (b) creşterea ocurenţelor sale în texte. Articolul nehotărât există în multe limbi „în calitate de element antepus separabil de purtător printr-un număr nelimitat de elemente" (Gabinschi, 1997: 65).

2.3. Statutul numeralului (clasă de cuvinte sau adjectiv?) este discutat într-un articol din 2004(b). Autorul abordează problema numeralului din perspectiva lingvisticii generale, considerându-l o invariantă glotică generală ale cărei variante sunt numeralele diferitelor limbi particulare. Pentru a ajunge la o definiţie a numeralului (care este, de altfel, negativă) autorul defineşte pe rând celelalte clase de cuvinte, urmând principiul conform căruia substantivul şi verbul se definesc independent unul de altul, iar cuvintele din celelalte clase se definesc prin relaţia lor cu primele două clase.

Reţinem din definirea claselor de cuvinte numai pe cea a adjectivului, utilă pentru delimitarea de numeral − adjectivele sunt cuvinte nonsubstantivale şi nonverbale care (a) determină substantivul, nu şi verbul, *sub raport nonnumeric* şi (b) determină substantivul *sub raport numeric* în acelaşi mod categorial ca în cazul (a). Prin urmare, numeralele sunt cuvinte cu sens numeric, neacoperite de definiţiile cuvintelor din alte clase. Această definiţie exclude din clasa numeralului: substantivele (*mie, milion, doime, dublet, trio* etc.), adjectivele (*dublu, triplu, îndoit, întreit*), adverbele (*îndoit, întreit*), verbele (*a îndoi, a întrei*). Din clasa numeralelor ordinale sunt excluse, pentru limba română[4], numai *prim, întâi, secund* şi *terţ*.

Autorul acordă atenţie, separat, problemei statutului adjectival al cardinalelor. Numeralele cardinale se caracterizează fie prin *mononumericitatea determinantului*[5] (adică admit o singură formă de număr a determinantului − singular, plural sau dual), fie prin *binumericitatea determinantului* (adică admit două forme de număr pentru determinantul lor). Această proprietate a numeralului cardinal permite o clasificare tipologică a limbilor:

− limbile romanice (inclusiv româna), limbile slave, limbile germanice, latina, greaca, albaneza se caracterizează prin faptul că numeralele mai mari de *unu* cer pluralul determinantelor (cuantificatelor)[6]; în aceste limbi (cu plural adnumeral), adjectivul, aşa cum e definit mai sus, nu cere o singură formă de număr; faptul că adjectivele sunt adbinumerice, iar cardinalele, admononumerice

[4] Gabinschi notează că, în alte limbi, niciun ordinal nu are statut de numeral.

[5] Gabinschi înţelege prin determinant termenul dependent sintactic de numeral.

[6] Rusa este uşor diferită sub acest aspect: numeralele de la *doi* la *patru* cer genitivul singular, iar cele mai mari de *cinci*, genitivul plural.

BDD-A630 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:28 UTC)

constituie o deosebire categorială care confirmă apartenența adjectivului şi a numeralului la două clase de cuvinte distincte;

− în găgăuză, în turcă, în maghiară şi în georgiană, cardinalele cer singularul cuantificatelor, însă distincția e aceeaşi − cardinalele sunt admononumerice, iar adjectivele, adbinumerice.

Dacă în privința cardinalelor româna se aseamănă cu alte limbi, comportamentul ordinalelor reprezintă o trăsătură originală a limbii române. Originalitatea constă în ambiguitatea categorială a tipului *al doilea − a doua*, care poate apărea în două ipostaze: în prezența articolului nehotărât sau a celui demonstrativ, ca orice adjectiv (*un al doilea caz, cel de-al doilea caz*, comutabil cu *un nou caz*) sau, ceea ce îl diferențiază de adjectiv, fără articol (*Al doilea a venit*), situație în care nu-şi pierde sensul „determinat". Prin urmare, ordinalele româneşti, a căror structură este confixală, au un specific categorial care le deosebeşte de adjective, drept care pot fi considerate numerale.

3. Există o conjugare obiectivală în limba română?

Deşi nu este legată în mod direct de problema *alautemiei*, ideea existenței unei conjugări obiectivale în română nu e total străină de aceasta, întrucât este tot rezultatul încercării de aplicare a unor concepte descriptive din unele limbi balcanice la limba română.

Într-un articol din 2003 (a), Gabinschi aduce argumente în favoarea existenței conjugării obiectivale în limba română:

− pronumele atone (*mă, te, îl*), care nu pot constitui enunțuri eliptice, având nevoie de prezența unei forme verbale (omonimul formei subiectivale), sunt exponenți categoriali pentru persoana, genul şi numărul obiectului direct sau indirect;

− pronumele atone formează împreună cu verbul un morfocomplex cu un grad mare de contiguitate, în care nu se pot intercala decât câteva elemente (*cam, mai, şi, tot, prea*);

− pronumele atone nu sunt o clasă de cuvinte, pentru că nu pot purta nici accent logic, nici accent fonic;

− ca şi în limbile în care este recunoscută conjugarea obiectivală, şi în română se poate produce, rar, popular, aglutinarea mărcilor conjugării obiectivale şi a celei subiectivale (*închide-vă-ți, crede-mă-ți*);

− la aceste argumente se adaugă tratarea tradițională inconsecventă a formelor pronominale atone, cele reflexive fiind considerate „flexiuni din logoforme" (mărci lexico-gramaticale), iar cele personale fiind tratate drept cuvinte aparte, deşi statutul morfologic al tuturor acestor forme este acelaşi.

Gabinschi îşi continuă teoria arătând că, în timp ce conjugarea obiectivală este comună limbilor romanice şi balcanice, *conjugarea obiectivală posesivă* este

BDD-A630 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:28 UTC)

specifică românei[7] − exponenții obiectivali indirecți anticipează prin dativ nu persoana respectivă, ci ceea ce îi aparține acesteia: *a nu-**şi** crede ochilor şi urechilor, a-**şi** pune capăt zilelor, a-**i** fi ruşine obrazului; un fapt pe care **vi**-l propun atenției.*

Contribuția lui Marcu Gabinschi la surprinderea unor particularități specifice românei în ansamblul romanic şi în cel balcanic, precum şi încercările sale de a găsi soluții pentru problemele cele mai controversate ale gramaticii româneşti sunt remarcabile. În legătură cu studiile pe care le-am avut în vedere (vezi nota 1), se pot face însă câteva observații: în general, terminologia folosită de autor este foarte complicată, îngreunând destul de mult accesul la ideile (multe, foarte interesante) expuse; introducerea noțiunii de confix (şi a celor legate de acesta) nu este absolut necesară, în condițiile în care în lingvistica românească de factură structuralistă circulă de multă vreme termenul de *morfem discontinuu*[8], care acoperă aceeaşi realitate lingvistică; observația că alautemia este o trăsătură globală a limbii române se sprijină pe un inventar destul de redus de fapte lingvistice, chiar dacă implică, aşa cum spune autorul, cele mai importante clase de cuvinte, substantivul şi verbul; delimitarea numeralului de adjectiv se face în cadrul unui sistem propriu (uneori bazat pe criterii semantice, alteori, pe criterii relaționale) de definiții ale claselor lexico-gramaticale şi nu poate fi susținută cu aceleaşi argumente în afara acestui sistem; introducerea noțiunii de conjugare obiectivală (chiar dacă uneori se sprijină pe exemple nu foarte convingătoare) pentru descrierea limbii române este bine-venită, în contextul în care se vorbeşte tot mai mult de existența unui acord al verbului şi cu obiectele, nu numai cu subiectul, dar ar fi interesant de comparat şi de completat cu datele oferite de studiile recente privind cliticele.

NOTES ON THE *INCLUSIVE CONFFIXAL-SUFFIXAL ALAUTEMY* IN MARCU GABINSCHI'S CONCEPTION

(Abstract)

In this paper, I present Marcu Gabinschi's notion of *conffixal-suffixal alautemy*, and a few notions related to this. I also comment upon the consequences of the application of these notions to the Romanian language.

[7] Autorul precizează că o situație asemănătoare a fost descrisă pentru limba nemepu, vorbită de un trib din Canada.

[8] Vezi, de exemplu, Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1967, p. 51.

BDD-A630 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:28 UTC)